

Václav Lednický - Viktorie Janečková *

Cestovní ruch v České republice

Abstract:

Travelling in the Czech Republic has a long tradition. Nowadays its importance is rapidly growing, because it is taking role in creating GDP by 7% and 17% of export. The article explains the basic expectations of travelling in the future.

Cestovní ruch, nepřehlédnutelný segment současného světového hospodářství, představuje konglomerát činností, z nichž většina má charakter osobních služeb. Jako odraz rozvoje společnosti a nekonečné touhy člověka po poznání a nových zážitcích se stává cestovní ruch v masové podobě nejen světovým fenoménem spotřeby, ale i jednou z důležitých hnacích sil světové ekonomiky. U cestovního ruchu je oceňováno především široké spektrum faktorů, jimiž turismus působí na ekonomický růst účelným využíváním různých přírodních podmínek a krás, historických a kulturních památek, obchodních, sportovních, kulturních i náboženských akcí, přičemž nezanedbatelný je i jeho vliv zprostředkovaný rozšiřováním rozhledu a fyzickou i duševní regenerací účastníků cestovního ruchu. Zároveň se jedná o podnikatelskou oblast, která svými potřebami zasahuje do širokého spektra hospodářských aktivit a vytváří rozsáhlý prostor pro rozvoj podnikání, především malého a středního. Tato skutečnost hovoří jasně o multiplicitě a průřezovém charakteru cestovního ruchu. Současně však existuje vysoká otevřenost tohoto systému, což zdůrazňuje těsnou závislost cestovního ruchu na vnějším prostředí, jež dominantně ovlivňuje jeho strukturu a rozvoj. V této oblasti je typické, že právě nynější cestovní ruch masového charakteru již není určován zástupci třídy žijící z investovaného kapitálu, ale je ovlivňován především příjmem ekonomicky aktivní skupiny lidí, čímž se stává konkrétní ekonomické prostředí určujícím faktorem jeho rozvoje. Z tohoto hlediska je tudíž cestovní ruch integrální součástí ekonomiky státu,

* **Doc. Ing. Václav Lednický, CSc.**
VŠB-TU Ostrava, Ekonomická fakulta
katedra 115 - Management
Sokolská 33, 701 21 Ostrava
Ing. Viktorie Janečková, Ph.D.
VŠB-TU Ostrava, Ekonomická fakulta
katedra 115 - Management
Sokolská 33, 701 21 Ostrava

a proto jeho vývoj i předpoklady rozvoje jsou konkrétní situací a trendem národního hospodářství logicky determinovány.

V České republice má cestovní ruch dlouholetou tradici a rovněž v současné době sehrává významnou úlohu v životním stylu našeho obyvatelstva. Je nejen významným činitelem využití volného času pro odpočinek, kulturní vyžití, vzdělání i obohacení o nové poznatky, ale má své nezastupitelné místo i v ekonomické oblasti. Je totiž účinným prostředkem realizace kupní síly obyvatelstva a efektivním zdrojem produkce deviz. Současně v porovnání s jinými formami využití volného času plní zprostředkující funkce pro rozvoj řady činností, což někdy zakrývá jeho pravou podobu. Lze však oprávněně říci, že je významným politickým, kulturním, sociálním, zdravotním i ekonomickým činitelem a jedním z ukazatelů hmotné a kulturní úrovně státu.

Od roku 1990 má i naše země možnost plně se zúčastnit mezinárodního cestovního ruchu a lze konstatovat, že tato možnost nebyla promarněna. Tuto skutečnost lze dokumentovat především postupným růstem jak devizových příjmů, tak růstem podílu cestovního ruchu na hrubém domácím produktu, i když v posledních dvou letech dochází ke stagnaci. Služby poskytované cestovním ruchem se rozvíjely v devadesátých letech tak dynamicky, že státní sektor zcela vytlačily z této podnikatelské oblasti. Na druhé straně se však ukazuje, že snaha o příliš liberální prostředí v této oblasti podnikání způsobila řadu těžkostí, které se obtížně v současné době odstraňují. Přes řadu vyskytujících se problémů cestovní ruch v devadesátých letech prokázal, že je plnohodnotným faktorem transformace české ekonomiky a svým dynamickým rozvojem mimo jiné umožnil:

- absorbovat značnou část uvolňovaných pracovníků z primárního a sekundárního sektoru do terciárního sektoru, a tak výrazně přispět k řešení problematiky nezaměstnanosti,
- pokrývat devizovým saldem z cestovního ruchu až do roku 1994 záporný schodek obchodní bilance,
- spoluvytvářet úspěšně hrubý domácí produkt, o čemž svědčí zvolna rostoucí podíl,
- aktivizovat investiční činnost v národním hospodářství.

Tak přinesl cestovní ruch v uplynulých letech do hospodářství České republiky značné finanční prostředky, aniž by stát byl nucen pro jeho rozvoj vytvořit specifické podmínky, odpovídající jeho dlouhodobému významu jak pro národní hospodářství, tak pro regiony. Rozvoj cestovního ruchu byl považován za samozřejmý projev liberalizace ekonomiky a účast státu se postupně zeslabovala. Zejména pak byl opomíjen jeho význam pro ekonomické oživení problémových oblastí, ve kterých mohl sehrát aktivnější úlohu, pokud by stát a obce koordinovaly a podporovaly výstavbu potřebné infrastruktury a přípravu i tvorbu nových moderních a požadovaných produktů cestovního ruchu.

Jak bylo již dříve řečeno, cestovní ruch je významným produkčním činitelem. Pro národní hospodářství každého státu je cestovní ruch ojedinělým

jevem ve srovnání s klasickým vývozem zboží, neboť jak uvádí MALÁ [4] prakticky celý export se realizuje za konvertibilní měny s okamžitým nebo téměř okamžitým placením bez potřeby poskytovat odběratelům úvěry, což je ve srovnání s řadou jiných vývozních komodit značná výhoda. Okamžité nebo velice rychlé získání peněžního ekvivalentu a nesrovnatelně nižší riziko nedobytných pohledávek či časově nežádoucí rozložení inkasa je první předností cestovního ruchu ve srovnání s běžným exportem zboží. Další přednost cestovního ruchu před vývozem zboží spočívá v tom, že ke skutečnému aktu prodeje zboží dochází v zahraničí, kdežto realizace služeb cestovního ruchu nastává v tuzemsku, tedy nakupující přijíždí do republiky a služby spotřebovává na místě. Tím odpadají náklady, které výnosy z klasických vývozních operací snižují (pojištění, balení, doprava) a zmenšují se rizika nedokončení operací v důsledku poškození nebo zničení zboží během dopravy. Neobvyčejně významnou předností cestovního ruchu je podle LEDNICKÉHO [2] skutečnost, že v turistice jde o výhodné zhodnocování přírody, historie, kultury, folklóru i gastronomie. A tak prostřednictvím cestovního ruchu se realizuje ojedinělá ekonomická kategorie nazývaná "renta cestovního ruchu", tj. finanční vyjádření přínosu přírodních, historických, architektonických i dalších lokálních jedinečností, které téměř nelze získat než prostřednictvím cestovního ruchu.

Přínos z aktivního cestovního ruchu a výdaje na pasivní cestovních zahraničního charakteru od vzniku České republiky přináší tab. 1.

Tab.1 Souhrn ekonomických přínosů cestovního ruchu v České republice

Charakteristika	Roky					
	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Příjezdy ze zahraničí v mil. osob	71,73	101,14	98,06	109,40	107,88	102,84
Výjezdy občanů ČR v mil. osob	30,98	45,84	44,87	48,61	46,07	43,61
Devizové příjmy v mil. USD	1558	2230	2875	4075	3647	3719
Devizové výdaje v mil. USD	527	1585	1633	2953	2380	1870
Saldo v mil. USD	1031	645	1242	1122	1267	1849
Podíl devizových příjmů na HDP v %	4,5	5,6	5,7	7,2	7,0	6,8
Podíl devizových příjmů na exportu v %	11,0	14,0	13,4	18,8	16,0	14,1

Pramen: ČSÚ, ČNB

Jak uvádí MOUREK [5], podle průzkumu provedeného v roce 1999 je u nás s pobytem spokojeno 86 % návštěvníků, přičemž hlavním důvodem pobytu

v České republice byl poznávací a pobytový zájezd. S tím souvisí i prodlužující se průměrná doba pobytu zahraničního hosta u nás, která z 1,6 dne v roce 1993 stoupla na 4,0 dne v roce 1999. Je zaznamenán i růst výdajů zahraničních návštěvníků, neboť v roce 1993 jejich denní výdaje představovaly v průměru 30 USD a v roce 1999 pak 44 USD, přičemž nejvíce utratili zahraniční návštěvníci za ubytování, nákupy, dopravu a stravování. Průzkum dále potvrdil, že nejnavštěvovanějším místem pobytu byla po celou turistickou sezónu Praha, kde strávilo nejvíce času téměř 63 % respondentů.

Ekonomický přínos tuzemského cestovního ruchu je značně obtížný a neobejde se bez speciálních průzkumů. Přitom domácí cestovní ruch je u nás velmi rozšířen ve srovnání s jinými zeměmi, což lze spojovat jak s určitými originálními prvky našeho turismu, kam patří tramping, chatařství a chalupářství, tak i s omezenou možností vycestování v době socialismu. Podle ČSÚ bylo u nás v roce 1991 celkem 396 685 objektů individuální rekreace, z nichž tvoří téměř dvě třetiny rekreační chaty. Jak uvádí BRABENCOVÁ [1], je o pobyt na rekreačních chatách značný zájem zejména u rodin s dětmi, neboť v letech 1994 a 1995 využilo tuto formu odpočinku v době dovolené 61 a 62 % dotazovaných rodin. O rostoucím zájmu o delší poznávací či odpočinkové pobyty v České republice u našich občanů svědčí i výsledky průzkumu, realizovaného Českým statistickým úřadem (tab. 2).

Tab. 2 Uskutečnění delší cesty za účelem trávení volného času i rekreace a výdaje účastníků na tyto cesty v letech 1997 a 1998

Charakteristika cest	Rok		Index 98/97 (v %)
	1997	1998	
Počet cest celkem v tisících	8 001,1	7 455,1	93,18
Počet cest v tuzemsku v tisících	5 545,3	5 345,4	96,39
Počet cest do zahraničí v tisících	2 455,8	2 109,7	85,91
Průměrný výdaj na cestu celkem v Kč	7 315	7 181	98,17
Průměrný výdaj na cestu v ČR v Kč	4 306	4 541	105,46
Průměrný výdaj na cestu do zahraničí v Kč	13 566	13 564	99,98

Pramen: ČSÚ

Poznámka: Za delší cesty jsou považovány cesty o délce trvání 4 dny a více.

Z tabulky vyplývá rostoucí podíl tuzemských cest z celkového počtu cest, kterých bylo v roce 1997 69,3 % a v roce 1998 pak už 71,7 %. Současně se zvyšuje i průměrný výdaj na cestu, který vzrostl o 5,46 %. Z uvedených podkladů jsme vypočítali, že v roce 1997 představovaly výdaje našich občanů na delší tuzemské

cesty podíl 41,7 % a v roce 1998 již 45,9 %. Lze tudíž počítat, že výdaje na delší dovolenkové pobyty v tuzemsku zatěžují rodinný rozpočet téměř stejně jako zahraniční dovolená a s ohledem na vysokou četnost krátkodobých pobytů je možno ekonomický přínos tuzemského cestovního ruchu odhadnout na přibližně stejnou hodnotu jako aktivního zahraničního cestovního ruchu.

S ohledem na multiplikační efekt cestovního ruchu je podle našeho názoru užitečné nadále turismus v našich podmínkách trvale rozvíjet. Další rozvoj cestovního ruchu v České republice musí počítat s tím, že v důsledku téměř plné nasycenosti trhu klasickým spotřebním zbožím se v nové podobě globalizovaného světa bude měnit i orientace poptávky, neboť pozornost člověka se podle ZRZAVÉ [6] přesouvá k ekologii, zdraví, kultuře, turistice a k využití volného času prostřednictvím koníčků. Proto vidíme potřebu rozvíjet následující směry cestovního ruchu, které jsou v souladu s hlavními vývojovými trendy cestovního ruchu v Evropě, jež byly stanoveny LICKORISHEM [3]:

- Kulturní a poznávací turismus, jež představuje poznávání nejen historických, architektonicky a přírodně zajímavých lokalit, ale i poznání života v dané krajině včetně zvyků, tradic a gastronomie.
- Lázeňství, kde vedle léčebné a ozdravné funkce bude stále častěji působit i funkce společenská a kulturní.
- Pobyty rodin s malými dětmi a pobyty seniorů, jež představují důležitý zdroj příjmů, ale mají specifické požadavky jak na charakter zařízení, tak na způsob zabezpečování služeb.
- Venkovská turistika, jež bude trvale využívat neobyčejně různorodý prostor českého venkova, přičemž nevidíme výraznější úlohu v agroturistice, ale v ekoturistice, kde má Česká republika velice příznivé podmínky, neboť 3 národní parky, 27 chráněných krajinných oblastí a řada dalších zachovalých přírodních celků umožňují rozvoj všech forem ekologicky zaměřených dovolených.
- Tématické trasy jako zvláštní formu poznávací turistiky, jež využije nejen tradic, ale i nástupu moderních metod především ve výrobních aktivitách. Zde je možno prezentovat nejen folklór a kulturní vospělost, ale především výrobní činnosti jako je sklářství, potravinářství, pivovarnictví, vinařství a další.
- Setkávací turistika ve formě veletrhů, kongresů, vědeckých konferencí apod.
- Pobyty s aktivním využitím, jež vedle tradiční pěší turistiky představují další rozvoj cykloturistiky, jízdy na koních a některých extrémních sportů, které se staly v posledních letech důležitou složkou aktivit v době dovolené.

Přitom si však budeme muset uvědomit i trvalý růst konkurence, neboť cestovní ruch má určité zvláštnosti, jež představuje kratší expozitura, výraznější vliv na psychiku a emoce při nákupu služeb, větší důraz na image, složitější a proměnlivější distribuci, větší závislost na spolupracujících firmách, snazší kopírování, pomíjivost, nehmotnost, subjektivnost. Zároveň cestovní ruch má však i mnoho společného s předměty dlouhodobé spotřeby, které nás obklopují, a proto vyžaduje obdobný přístup, aby bylo dosaženo úspěchu. To znamená, že

turistický či služební pobyt je převážně dlouhodobě plánován, je často nákladný a mnohdy vyžaduje určitou přípravu. Zároveň vzpomínky na cestování doprovází člověka velmi dlouho bez ohledu, zda se jedná o příjemnou či naopak nepříjemnou událost. A to jsou specifika vhodná pro ztrátu konkurenceschopnosti.

Závěrem nutno poznamenat, že cestovní ruch přináší i v našich podmínkách řadu nových námětů, které je nutno rychle využít v případě, že se jedná o vhodné přístupy. Na druhé straně je však nutno vidět i negativní faktory, jako je:

- ztráta vlastní identity, kdy vlivem unifikovaných požadavků účastníků se ztrácí lokální identita či vlastní národní charakter,
- výskyt morálně negativních jevů, kam patří nárůst kriminality, prostituce, rozšíření hazardních forem zábavy,
- vytlačování tradičních suvenýrů řemeslně vyrobených masově zahraniční produkcí,
- komercializace folklóru a náboženských slavností, kdy se kvůli turistům vytrácí historický nebo náboženský charakter i tradice apod.
- podpora nezákonného podnikání ve formě šedé ekonomiky,
- poškození životního prostředí i objektů zájmu cestovního ruchu apod.

Literatura:

1. Brabencová, H.: Sledování vývoje zájmu o agroturistiku v České republice. Sborník prací vědecké konference Agrární perspektivy IV. Praha: ČZU, 1995. Díl II. S. 316-320
2. Lednický, V.: Podnikání ve venkovském cestovním ruchu jako součásti cestovního ruchu České republiky. Habilitační práce. Ostrava: Ekonomická fakulta VŠB-TU Ostrava, 1997, s. 189
3. Lickorish, L. J.: Megatrends of Tourism in Europe to the Year 2005 and beyond. London, ETAG, 1999. s. 5
4. Malá, V.: Turismus jako světový fenomén. Mezinárodní politika, 1995, r. 19. č. 6. s. 3-6
5. Mourek, D.: Šetření „Příjezdový cestovní ruch do ČR 1999“. C.O.T. business, 2000, č. 4, s. 9, ISSN 1212-4281
6. Zrzavá, M.: Cestovní ruch jako nedílná součást životního stylu českého spotřebitele. Sborník prací z mezinárodní vědecké konference Agrární perspektivy VIII. Praha: Česká zemědělská univerzita, Provozně ekonomická fakulta, 1999. I. díl, s. 335-339